

Augustínove diela v slovenských prekladoch (z pôvodných latinských textov)

Dana CHALUPEKOVÁ

Abstrakt

Dejiny ľudstva, respektíve kultúrnu históriu vytvárajú a ovplyvňujú veľké osobnosti aj prostredníctvom svojich myšlienok, názorov, ideí, teórií, či presvedčení. Zachytené ich nachádzame v písomníctve, ktoré po nich pretrvalo. Medzi takéto osobnosti patrí aj sv. Augustín, ktorý po sebe zanechal veľké množstvo spisov. V dejinách západného myslenia sa stal vplyvnou autoritou, jeho myšlienky ovplyvnili nielen teológiu, ale aj filozofiu, psychológiu, či estetiku. Príspevok približuje tvorbu sv. Augustína a ponúka prehľad jeho diel, ktoré boli preložené z originálneho textu do slovenčiny.

Kľúčové slová

Knižná kultúra. Slovenské preklady. Spisovateľské diela. Sv. Augustín.

Abstract

The history of mankind, respectively cultural history, creates and influences great personalities also through their thoughts, opinions, ideas, theories, or beliefs. We find them captured in the literature that persisted after them. Such personalities include St. Augustine, who left behind a large number of writings. He became an influential authority in the history of western thought, and his ideas influenced not only theology but also philosophy, psychology, and aesthetics. The article introduces the work of St. Augustine and offers an overview of his works, which were translated from the original text into the Slovak language.

Keywords

Book culture. Slovak translations. St. Augustine. Writers' works.

Úvod

Aurelius Augustinus, čiže sv. Augustín, známy aj ako Augustín z Hippa, patrí nepochybne medzi veľké osobnosti dejín ľudstva, menovite histórie a kultúrnych dejín Európy. Svojou teológiou a filozofiou významne ovplyvnil vývoj myslenia v Európe. Ako píše Kraft (2005), nad všetkých cirkevných otcov vynikal ako svojimi charakterovými vlastnosťami, tak aj na vtedajšie pomery až encyklopedickým vzdelaním. Tieto jeho črty sa mu podarilo pretaviť do svojho bohatého spisovateľského diela. Kresťanská spisba staroveku ako celok, do ktorej

Augustín neodmysliteľne patrí, tvorí súčasť základov, na ktorých spočíva moderná európska kultúra a vzdelanosť. Slovensko ako súčasť európskej integrity sa tiež k tejto kultúre hlási. Spoznať ju je možné aj prostredníctvom literárnych diel, ktoré do nej patria a ktoré po sebe zanechali osobnosti, ktoré ju tvoria. Preto je potrebné uchovať a posúvať ich nasledujúcim generáciám v pre nich zrozumiteľnom jazyku. Preklady diel z pôvodných jazykov, v Augustínovom prípade to bola latinčina, majú veľký význam pre poznanie samotného prekladaného autora, jeho myšlienok, jeho odkazu a v neposlednom rade aj doby, spoločnosti a kultúry v ktorej žil a pôsobil. Rovnako majú veľkú výpovednú hodnotu aj o kultúrnej vyspelosti spoločnosti, v ktorej preklad vzniká a sú dôležité aj z hľadiska vývinu jazyka.

Príspevok približuje sv. Augustína ako autora, jeho tvorbu a ponúka prehľad jeho diel, ktoré boli doteraz preložené z originálneho textu do slovenského jazyka.

Sv. Augustín a jeho tvorba

Aurelius Augustinus sa narodil v roku 354. Vyrastal v africkom meste Thagaste v rodine člena mestskej rady. Jeho otec Patricius sa nechal pokrstiť až na sklonku života, jeho matka Monica bola horlivou kresťankou. Rodičia dopriali synovi to najlepšie vzdelanie. Absolvoval gramatickú školu v Thagaste a rétorické štúdiá v Madaure a v Kartágu. Po ich ukončení pôsobil ako učiteľ rétoriky. Po mystickom zážitku sa vzdal tejto profesie a uchýlil sa na statku v Cassiciacu, kde sa pripravoval na krst, ktorý prijal v roku 387. V roku 391 bol v Hippo Regiu vysvätený za kňaza a v roku 396 alebo 397 prebral úrad biskupa. Zomrel v roku 430, keď sa Afrikou valili germánske kmene Vandalov (Šubrt 2005, s. 374–376).

Podľa výpočtu Augustínovho priateľa a žiaka Possidia bol Augustinus autorom 1 030 diel¹. Nezachovali sa všetky a niektoré mohli byť spojené do zbierok ako napríklad *Sermones* (Kázania) alebo *Epistulae* (Listy). Tradične sa jeho tvorba delí na diela: 1. autobiografické, 2. filozofické, 3. apologetické, 4. dogmatické, 5. polemické, 6. morálne, 7. exegetické a ďalej na listy, reči a básnické diela. Za jeho najznámejšie dielo, ktoré je zároveň aj jeho najrozšírenejšie, sa považuje *Confessiones* (Vyznania), patrí k autobiografickým spisom. Medzi významné filozofické diela patria napríklad dialógy v Cassiciaca, tri dialogické spisy: *Contra Academmmicos* (Proti akademikom), *De beata vita* (O blaženom živote), *De ordine* (O ráde).

¹ Veľmi dobre a prehľadne spracovanú bibliografiu a chronológiu Augustínových diel majú napríklad francúzski bádatelia, dostupná je na stránke OpenEdition Books: <https://books.openedition.org/septentrion/73554?lang=en> [cit. 2021-02-06], alebo aj Stanfordská univerzita: <https://plato.stanford.edu/entries/augustine/> [cit. 2021-02-06]. Nájde tu všetky vydané edície Augustínových prác, preklady jeho spisov, až po registre, adresáre a bibliografie venované Augustínovi. Nachádzajú sa tu diela aj súčasných autorov, ktoré hodnotia Augustína a jeho dobu, či interpretujú jeho teologické a filozofické učenie.

Jedno z jeho najdôležitejších diel je *De civitate Dei (O Božej obci)*, ide o apologický spis. Z dogmatických spisov spomeňme *De Trinitate (O Trojici)*, z polemických *De libero arbitrio (O slobodnom rozhodovaní)*, z morálnych *De doctrina christiana (O kresťanskej náuke)*. Medzi exegetickými dielami je veľký počet takých, ktoré sa týkajú prvých kníh Starého zákona, z novozákonných výkladov je to napríklad dielo *De consensu evangelistarum (O zhode evanjelistov)*. Čo sa týka Augustínových kázní, tie presahujú počet 500, nie však všetky, čo sú mu pripisované, sú skutočne aj jeho. Za zmienku stojí ešte veršovaná skladba, ktorých je od Augustína veľmi málo, báseň *Psalmus abecedarius contra partem Donati (Abecedný žalm proti donatistom)*. Augustínovo dielo pokrýva časový priestor päťdesiatich rokov, počnúc prvými prácami, zloženými v Kartágu okolo roku 380, až po traktáty, ktoré sa datujú do posledných rokov Augustínovho života (Conte 2003, s. 605-606). O to, že o jeho spisoch máme lepšie informácie ako o dielach ktoréhokoľvek iného cirkevného otca, sa zaslúžil sám Augustín. Tri roky pred svojou smrťou sa pustil do kritickej revízie vlastného spisovateľského diela (Kraft 2005).

Augustín túžil byť najviac kazateľom. Kázať a komunikovať svoju vieru, to bolo jeho najväčšou vášňou. V priebehu dejín len málo kazateľov vedelo uchvátiť svoje publikum tak dobre ako Augustín. Udivujúca sila jeho kázania a prítťaživosť jeho osobnosti tkvie v tom, že slová mu vyvierali priamo zo srdca a odzrkadľovali to, čím sám naozaj žil (Andoková a Horka 2004, s. 11-12). Toto je to, v čom spočíva ohromný rozsah Augustínovho príspevku do dejín myslenia? Americká filozofka Sharon M. Kaye a americký filozof Paul Thomson vo svojej spoločnej publikácii venovanej najdôležitejším častiam Augustínovho prínosu (2005) vysvetľujú, že hoci sa jeho mimoriadny vplyv na dejiny západného myslenia často vysvetľuje na základe jeho dominancie v stredoveku, kde Augustín primárne predstavuje záujmy tohto obdobia, stredovek tvorí obrovskú časť dejín západného myslenia. Stredoveká filozofia sa do modernej rozvinula až v 17. storočí, a dokonca aj vtedy sa používali stredoveké zdroje. Augustín sa teda stal v dejinách západného myslenia takým výnimočne vplyvným vďaka svojej dominancii v stredoveku ako aj dominancii samotného stredoveku. Na jeho učení založili svoje argumenty reformácia ako aj protireformácia, anticipoval Descartovo „cogito ergo sum“ a aj Freudovo „nevedomie“. Za mnoho mu vďaka aj myslitelia ako Anselmus, Tomáš Akvinský, Luther, Pascal či Kierkegaard a jeho diela patrili medzi obľúbené knihy aj moderných filozofov (Raeper a Smith 1998, s. 31). Predovšetkým bol ale biskup a jeho primárny vplyv na západné myslenie spočíva v jeho úlohe cirkevného otca, ktorý definuje a obraňuje kresťanskú vieru. Kraft (2005) konštatuje, že Augustína treba vidieť ako predstaviteľa západného katolicizmu, ktorý ukazuje

duchovné bohatstvo cirkvi tým oslňujejšie, čím zjavnejšie sa jej vonkajší rámec, antický svet, blížil k rozpadu a zániku. Filozofiu považoval za slúžku náboženskej viery. Patrí medzi predstaviteľov latinskej patristiky, medzi štyroch veľkých západných cirkevných otcov sa radí spolu so sv. Ambrózom, sv. Gregorom I. a sv. Hieronymom. Katolícka cirkev vyhlásila Augustína za svätého už krátko po jeho smrti (Kaye a Thomson 2005). Na Slovensku si Sv. Augustína každoročne pripomíname dňa 28. augusta, kedy má liturgický sviatok.

Augustínove diela v slovenských prekladoch

Preklady diel sv. Augustína do slovenčiny začali vo väčšej miere vznikať až v 21. storočí. Dovtedy boli v slovenskom preklade vydané len tri jeho diela a tri ako súčasť Antológie z diel filozofov. Po roku 2000 vyšlo v preklade ďalších 10 jeho diel. Prekladom antickej literatúry, vrátane diel sv. Augustína sa na Slovensku v súčasnosti venuje predovšetkým Katedra klasických jazykov Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a Katedra klasickej a semitskej filológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. V roku 1999 vznikol projekt *Bibliotheca Antiqua Christiana*, cieľom ktorého bolo predstaviť kresťanskú spisbu staroveku širšej verejnosti. V jej edícii *Patrimonium* vyšli vo vydavateľstve PETRA (Prešov) v slovenskom preklade spisy niektorých cirkevných otcov Východu i Západu, apologétov, či ďalších významných spisovateľov a v edícii *Fontes* dokumenty starovekých koncilov.

Do roku 2000 vyšli v samostatnom preklade diela *Vyznania* (1948), v preklade Jána Kováča², *Boží štát 1. a 2. zväzok* (1948), v preklade Kováč, Dian a Pätoprstý³ a *O učiteľovi* (1995), v preklade Daniela Škovieru. Ako súčasť Antológie z diel filozofov (1975) vyšli v preklade Augustína Valentoviča diela *Proti akademikom*, *O blaženom živote*, a *O pravom náboženstve*. Následne, po roku 2000 vyšli preklady diel *O kresťanskej náuke*, *O milosti a slobodnej vôli*⁴, *Samovravy*, *O nesmrteľnosti duše*, *Komentár k Jánovmu evanjeliu*, *O Trojici* (knihy X a XIV), *O viere a skutkoch*, *O katechizovaní úplných začiatovníkov*, a *Sermo 4, 5 a 215*.⁵

Literárne žánre antickej literatúry, ktoré mali najvýraznejší vplyv na vývoj európskej literatúry, ako epika, lyrika, či dráma, boli u nás prekladané už od 17. storočia. Patríli sem predovšetkým autori ako Homér, Vergilius, Ovidius, Aristofanés, či Sofoklés. V druhej polovici 19. a v prvých dvoch desaťročiach 20. storočia badať na Slovensku v prekladaní antickej literatúry

² V roku 1997 vyšlo v reedícii vo vydavateľstve Lúč.

³ V roku 2005 vyšlo 2. jazykovo upravené vydanie.

⁴ Tieto dva diela vyšli v rámci edície *Patrimonium* v preklade Andoková a Horka (2004).

⁵ Uvádzame ich chronologicky podľa roku vydania slovenského prekladu. Pre ich úplný bibliografický záznam pozri publikáciu Brodňanskej a Koželovej (2017, s. 129).

útlm. Ako uvádza Okál, za dvadsaťročného trvania prvej Československej republiky sa na Slovensku prekladalo málo. Staršia generácia klasických filológov si na to netrúfala a mladšia na to ešte nedorástla. Tá začala svoju vedeckú a prekladateľskú činnosť za druhej svetovej vojny a predovšetkým po nej. Koncom sedemdesiatych rokov 20. storočia sa prihlásila s prekladmi ďalšia generácia klasických filológov, vychovaná už v socialistických školách. Najchudobnejším desaťročím na preklady antickej literatúry bolo posledné desaťročie 20. storočia. Avšak, nové storočie začalo byť konečne priaznivé aj vo vydávaní kresťanskej literatúry, teda aj diel cirkevných otcov, čo pred rokom 1989 nebolo pre klasických filológov mysliteľné (Brodňanská a Koželová 2017, s. 112-114).

Ak sa pozrieme na diela preložené do slovenčiny, vidíme, že prekladatelia siahli predovšetkým na tie Augustínove diela, ktoré sú všeobecne považované za jeho najdôležitejšie. *Vyznania*, napríklad, patria medzi jeho najrozsiahlejšie a predstavujú prvý autobiografický spis vôbec. Okrem jeho života sa tu dozvedáme aj o jeho vzťahu k Bohu, je to akási osobná svedčnosť autora. V *Božom štáte* sa predstavuje v prvom rade ako filozof a obhajuje kresťanov, ktorých pohania obviňovali z pádu rímskeho impéria. Pri diele *O kresťanskej náuke* môžeme konštatovať, že ide o prvú príručku kresťanského vyučovania svojho druhu. V prekladoch sú zastúpené najmä diela filozofické (*O učiteľovi*, *Proti akademikom*, *O blaženom živote*, *Samovravy*), potom dogmatické (*O Trojici*), morálne spisy (*O kresťanskej náuke*) a nájdeme tu aj diela exegetické (*Komentár k Jánovmu evanjeliu*).

O sv. Augustínovi sa málo vie a hovorí ako o mníchovi. Pritom poznačil túto stránku náboženského života veľmi výraznou mierou. Jeho vplyv nebol absolútny, no mnohé rehoľné spoločenstvá a komunity sa riadili jeho pravidlami. Augustínovo spojenie „vita activa“ a „vita contemplativa“ do „vita mixta“ bolo predobrazom ich stredovekého duchovného života (Nemeš 2004). Pre mužov aj ženy vypracoval *Regulu*, najstarší rehoľný predpis kresťanského západu. Jej vznik sa datuje do obdobia okolo roku 397. V slovenskom jazyku bola naposledy vydaná z iniciatívy Združenia Jas v roku 1995 (Bavel 1995). Starším vydaním je práca pre potreby Kongregácie dcér Najsvätejšieho Spasiteľa v Bratislave z roku 1943 (Regula sv. Augustína a Konštitúcie Kongregácie Dcér Najsv. Spasiteľa v Bratislave 1943). Nejedná sa síce o slovenský preklad z pôvodného textu, avšak spomíname ju, nakoľko ide o dôležitý dokument – pravidlá, ktoré za svoj základ prijalo niekoľko desiatok mužských, ako aj ženských rehoľných komunít.

Záver

Augustínove spisy, všetky v latinčine, ktoré sa nám zachovali až dodnes, sú nielen zdrojom poznania vtedajších spoločenských, kultúrnych a politických pomerov, ale aj dôležitým

prameňom inšpirácie na poli filozofie, teológie, či estetiky. Ak zoberieme do úvahy, koľkých spisov bol Augustín autorom, mohlo by sa zdať, že z jeho tvorby nemáme v slovenčine preložené takmer nič. Pri takejto úvahe však musíme byť opatrní a prihliadnuť na niekoľko okolností. Latinčina sa na našom území používala ako jazyk štátnej správy až do roku 1848, vzdelanci ňou plynulo hovorili a Augustínove diela im tak boli prístupné v pôvodnom jazyku. Niektoré boli vydávané aj na našom území, vzdelanci si ich medzi sebou vymieňali, či vlastnili vo svojich knižniciach. Dnes ich nachádzame uložené predovšetkým v našich historických knižničných fondoch. Bohužiaľ, komunistický režim latinčinu vytlačil do úzadia, prestala sa vyučovať aj na školách a do roku 1989, z pochopiteľných dôvodov, klasickí filológovia nesiahali po prekladoch diel cirkevných otcov. Súčasná generácia klasických filológov si uvedomuje potrebu prekladania antických autorov a tak môžeme vďaka nim už teraz čítať tie najdôležitejšie Augustínove spisy v slovenčine. Prispievajú tým u nás k sprístupneniu antickej literatúry širokej verejnosti, k pochopeniu tak neuveriteľne bohatému literárnemu odkazu, ktorý sv. Augustín po sebe zanechal a ich preklady sa stávajú svedectvom o stupni vyspelosti kultúry nášho národa.

Zoznam bibliografických odkazov

ANDOKOVÁ, Marcela a Robert HORKA, 2004. *Sv. Augustín. O kresťanskej náuke. O milosti a slobodnej vôli*. Prešov: PETRA, 2004. ISBN 80-89007-44-9.

BAVEL, Tarsicius J. van, 1995. *Regula Augustína z Hippo. Úvod, preklad, komentár*. Z talianskeho originálu preložil Ivan KÚTNY. Zvolen: Jas, 1995. ISBN 80-88795-01-X.

BRODŇANSKÁ Erika a KOŽELOVÁ Adriána, 2017. *Antická kultúra pre prekladateľov. Vysokoškolská učebnica*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2017. ISBN 978-80-555-1891-6.

CONTE, Gian Biagio, 2003. *Dějiny římské literatury*. Praha: KLP, 2003. ISBN: 80-85917-87-4.

KAYE, Sharon M. a Paul THOMSON, 2005. *Osobnosti filozofie. Augustín*. Bratislava: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2005. ISBN 80-88912-64-4.

KRAFT, Heinrich, 2005. *Slovník starokřesťanské literatury. Život, spisy a nauka řeckých, latinských, sýrských, egyptských a arménských církevních otců*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-516-0.

NEMEŠ, Jaroslav, 2004. Vznik kresťanského modelu aktívneho a kontemplatívneho života na západe. Dielo Kassiana. In: *Pohanstvo a kresťanstvo. Zborník z konferencie usporiadanej 5. – 6. 2. 2003 v Banskej Bystrici* [online]. Bratislava: Chronos, 2004, s. 55-82 [cit. 2021-02-15].

ISBN 80-89027-12-1. Dostupné na:
<https://www.ff.umb.sk/app/cmsFile.php?disposition=a&ID=22562>

RAEPER, William a Linda SMITH, 1998. *Myslenie západnej civilizácie. Základné filozofické a náboženské vplyvy od antiky po súčasnosť*. Bratislava: Návrat domov. ISBN 80-967954-1-4.

Regula sv. Augustína a Konštitúcie Kongregácie Dcér Najsv. Spasiteľa v Bratislave, 1943. Bratislava: Slovenská Grafia, 1943.

ŠUBRT, Jiří, 2005. *Římská literatura*. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-095-5.

Preklady Augustínových diel

Boží štát. 1. a 2. zväzok, 1948. Preložili Ján KOVÁČ, Štefan DIAN a Matej PÄTOPRSTÝ. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1948.

O kresťanskej náuke. O milosti a slobodnej vôli, 2004. Preložili Marcela ANDOKOVÁ a Robert HORKA. Prešov: PETRA, 2004. Patrimonium, zv. 3. ISBN 80-89007-44-9.

O učiteľovi, 1995. Preložil Daniel ŠKOVIERA. Bratislava: Archa, 1995. ISBN 80-7115-098-3.

Proti akademikom. O blaženom živote. O pravom náboženstve, 1975. Preložil Augustín VALENTOVIČ. In: *Antológia z diel filozofov. 3. zväzok. Patristika a scholastika*. Bratislava: Pravda, 1975.

Vyznania, 1948. 3. vyd. Preložil Ján KOVÁČ. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1948.